

BAĞIRSAQ İERSİNİOZU

Bağirsaq iersiniozu (Yersiniosis intestinalis) – iersiniyaların müxtəlif serotipləri tərəfindən törədilən kəskin infeksiyon xəstəlik olub, kliniki polimorfizmi ilə seçilən zoonoz, bakterial infeksiyadır və mədə-bağirsaq traktını, bəzən digər toxuma və orqanları zədələyir. Fekal-oral yoluxma mexanizminə malikdir.

Tarixi məlumat

- Törədici və xəstəlik 1894-cü ildə taun törədicisini tapmış fransız alimi A.İersenin şərəfinə adlandırılmışdır.
- Formal olaraq iersiniozlara iersiniaların törətdiyi bütün xəstəlikləri aid etmək olar: taun, bağırsaq iersiniozu və yalançı vərəm.
- 1923-1957-ci illərdə ABŞ-da insanlarda iersiniaların daha 15 ştammi müəyyən edilmişdir.
- 1939-cu ildə C.Şelfsteyn və M.Koleman onları ətraflı təsvir edərək «identifikasiya olunmamış mikroorqanizmlər», sonralar *Yersinia enterokolitika* adlandırmışdır.

ETİOLOGİYASI

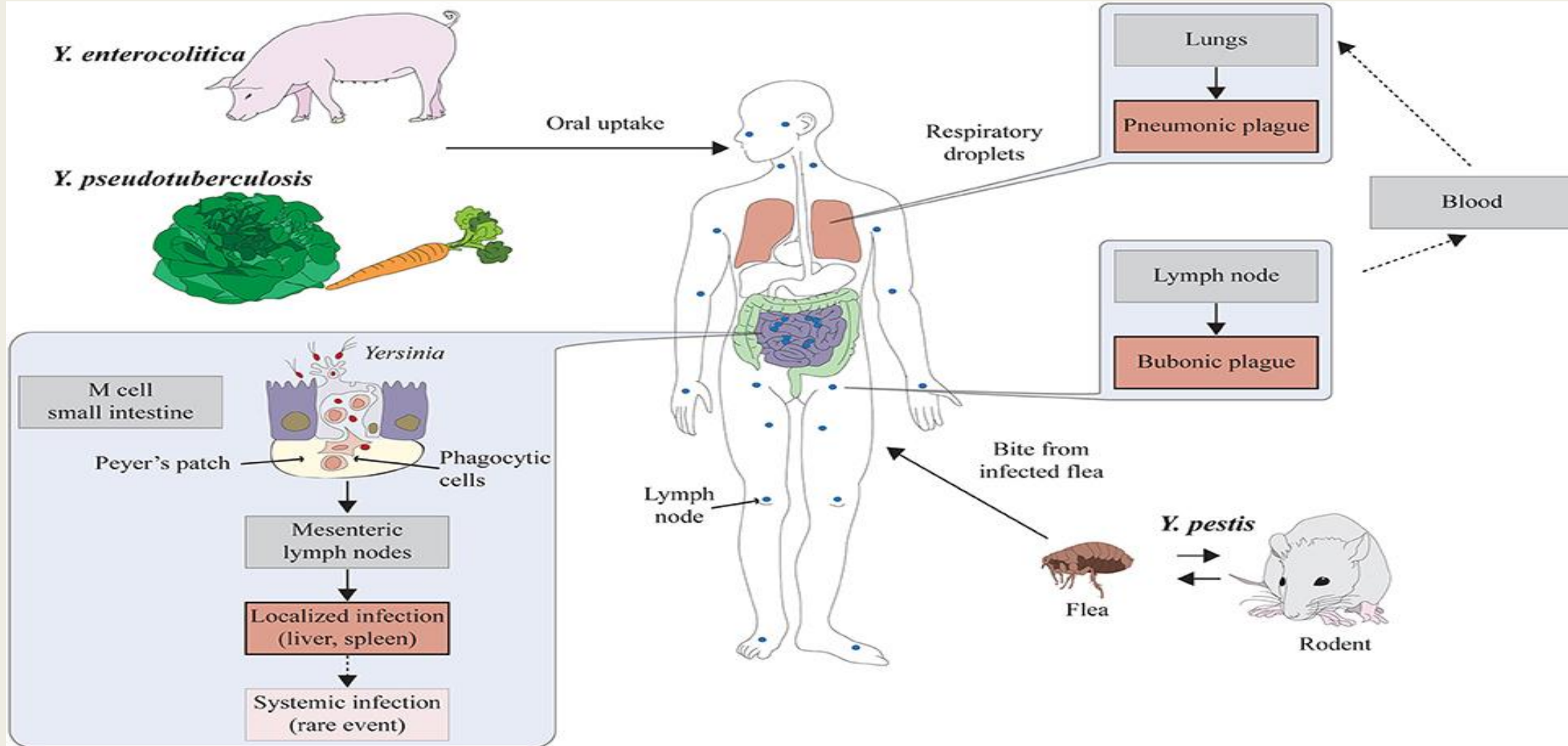
- Y.enterokolitika **Enterobacteriaceae** ailəsinə, **Yersinia** cisinə aiddir
- qram-mənfi, spor, kapsul əmələ gətirməyən, fakültativ aerobdur
- Qamçıları var, 0,7-0,9 x 1,8-2,7 mkm ölçüdə, hərəkətlidir
- İnkişafı üçün optimal temperatur +22-28°C-dir, lakin onlar **+2-4°C-də** də (məişət soyuducusunda) inkişaf edə bilirlər.
- Aşağı temperaturda artıb çoxala bildiklərinə görə onları **«psixrofillərə»** aid edirlər.
- Adi qidalı mühitlərdə yaxşı artıb çoxalırlar.
- Optimal pH7,2-7,4-ə bərabərdir. Zəif turş (pH 5,0-5,2) və qələvi (pH 8,0) mühitlərdə də inkişaf edə bilirlər.

- Somatik O-antigenə, qamçıda olan H-antigenə malikdirlər.
- Xarici qişada yerləşən virulentlik - V- və W- antigenləri də vardır.
- O-antigenmə görə 51 serovarı bəllidir.
- İnsan üçün patogen olan əsas ştamlar 03, qismən 05, 07, 08, 09 serovarlar hesab edilir
- Daha çox 03, 05, 08-ci variantlar rast gəlinir.
- 5 biokimyəvi variantını ayırırlar
- İnsanlarda əsasən 2, 3, 4-cü biovarlar xəstəlik törədir.
- Bir çox ştamları ekzotoksin - termotabil enterotoksin ifraz edirlər.
- Bakteriyaların dağılması zamanı isə endotoksin xaric olurlar
- İrsinialar adgeziya, invaziya və hüceyrə daxili çoxalma qabiliyyətlərinə də malikdirlər.

EPİDEMİOLOJİYASI

İnfeksiyanın əsas rezervuarı torpaq və kiçik gəmiricilərdir. Yoluxması əsasən heyvanların ifrazatı ilə çirklənmiş torpaq və qida məhsullarıdır.

Epidemiologiyası

- İersinialar saprofit xüsusiyyətlərə malikdirlər.
- Bu baxımdan iersiniaları saproozoonozlar qrupuna da aid etmək olar.
- İnfeksiyalaşmış gəmiricilər və ev heyvanları tərəfindən çirkləndirilmiş torpaqda onların uzun müddət qalması torpağın infeksiya mənbəyi kimi rol oynamasına səbəb olur.
- **Yoluxma mexanizmi fekal-oraldır.**
- Əsas yoluxma faktoru qida olsa da, su və təmasla yoluxma da mümkündür
- **Mövsümlilik yoxdur. Soyuq aylarda - qışda daha çox rast gəlinir (anbar)**
- **Xəstə insanlar bakteriya gəzdirənlər də infeksiya mənbəyi hesab edilsələr də epidemioloji rolları zəifdir**
- **Bununla belə uşaqların xəstə valideynlərindən yoluxması halları - xəstəxana daxili epidemik alovlanmaları qeyd edilmişdir.**

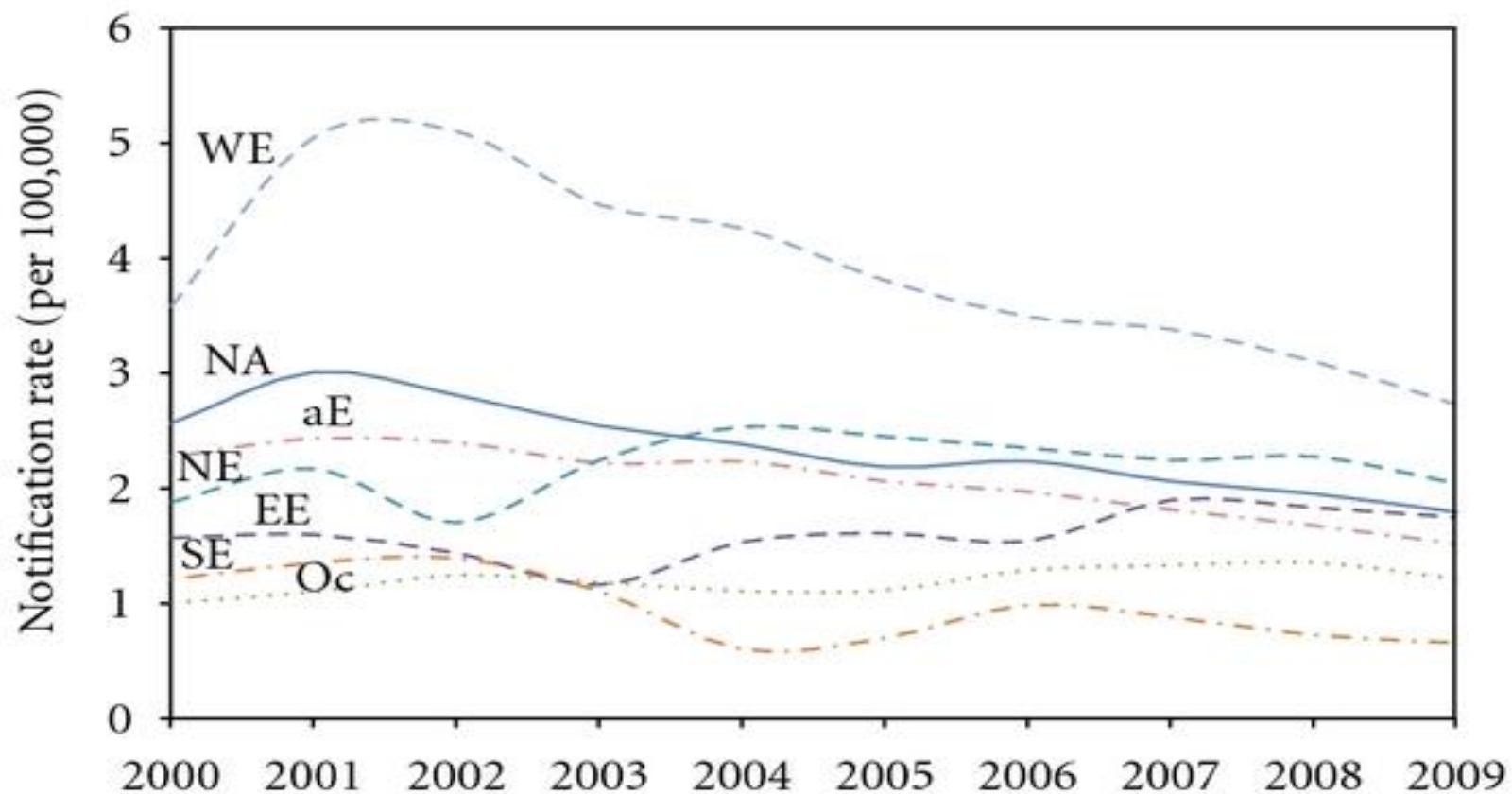
- **Bütün yaş qruplarında rast gəlinir. Əsasən isə uşaqlar xəstələnir xəstələnir.**
- **Xəstələnmələrin yarısından çoxu ictimai qida müəssisələrindən istifadə edənlərin payına düşür**
- **İnternat məktəblərdə, uşaq bağçalarında, hərbi hissələrdə qeyd**
Xəstələnmə hadisələrinə təsir edən faktorlardır :

- *urbanizasiyanın sürətlənməsi*
- *iri ərzaq anbarlarının yaradılması*
- *ərzaq məhsulları saxlanılmasında sanitariya-gigiyena qaydalarına əməl edilməməsi*
- *əhəlinin soyuducularla təchiz edilməsi*
- *ictimai qida müəssisələrinin artması və ekoloji tarazlığın pozulması - gəmiricilərin sayını artması*

Epidemiologiyası

- Meyvə, tərəvəzin iersinialarla çirklənməsi tarlada, daşıyarkən, saxlayarkən mümkündür.
- Tərəvəz anbarlarındakı aşağı temperatur, nəmlik iersiniaların nəinki qalmasına və hətta çoxalmasına şərait yaradır.
- **Yaxşı yuyulmamış tərəvəzin soyuducuda saxlanması onların toplanmasına səbəb olur. Ona görə də tərəvəzlərdən hazırlanan müxtəlif salatlar yoluxmaya səbəb olan əsas faktorlardandır.**
- **Kələm şirəsində iersiniaların bəzi fermentlərinin sintezi üçün vacib maddələr vardır**
- **Bu səbəbdən anbarlarda saxlanılan kələmlərdə qış vaxtı iersiniaların sürətlə atıb çoxalır**
- **Çiy kələmdən hazırlanmış salatlardan istifadə etdikdə tez-tez iersiniozla xəstələnmə bununla izah edilir**
- **Heyvani məhsullar xəstə heyvanlardan endogen yolla yoluxur.**

--- Western Europe (WE)

— North America (NA)

--- All Europe (aE)

--- Northern Europe (NE)

--- Eastern Europe (EE)

--- Southern Europe (SE)

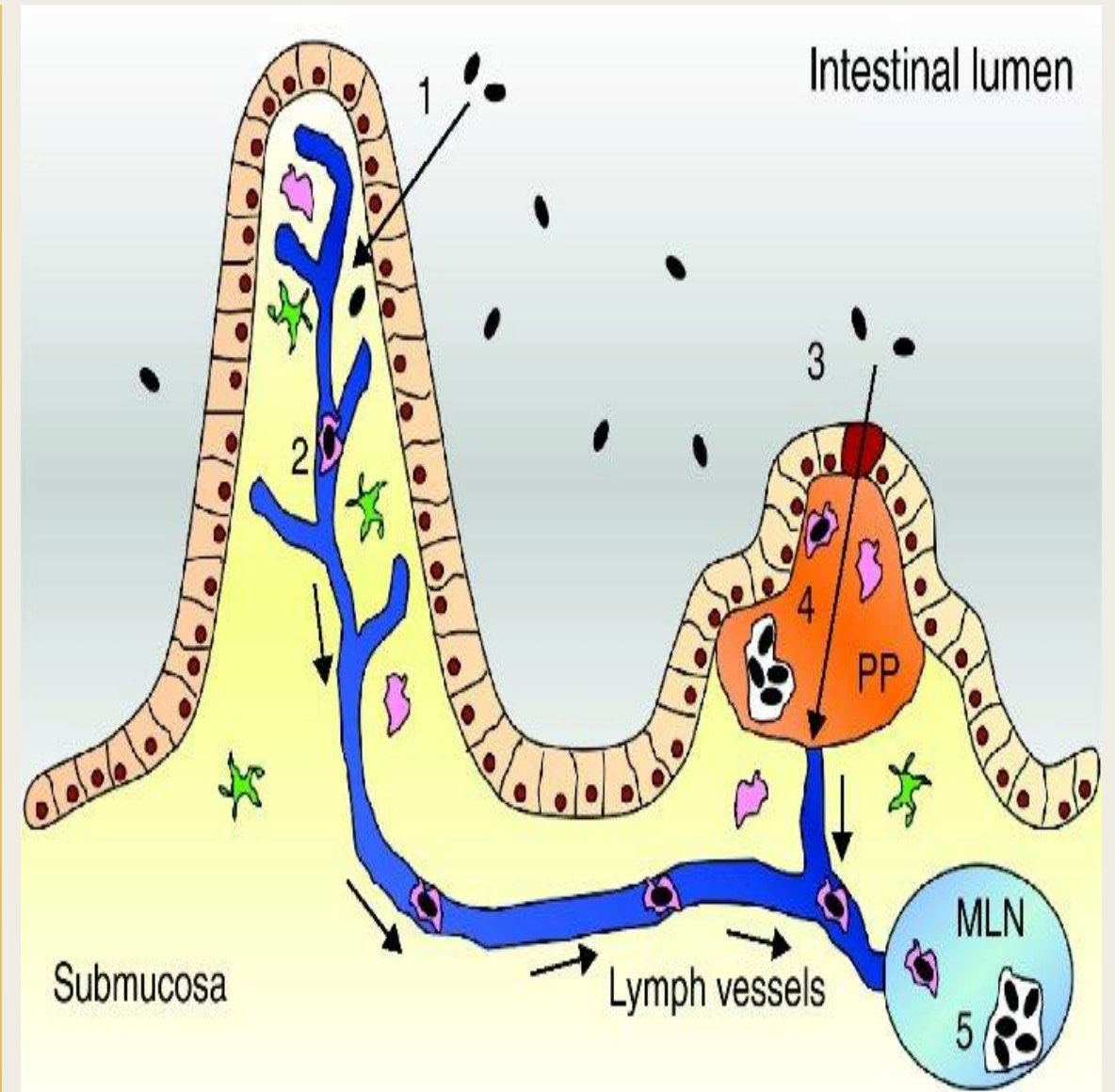
..... Oceania (Oc)

PATOGENEZİ

- İersinialar orqanizmə ağızdan daxil olur.
- Ağız-udlağın selikli qişalarında dəyişikliklər - kataral tonsillit, regional (çənəaltı) limfadenit qeyd edilir - udqunma zamanı azacıq ağrı, tək-tək öskürəklə müşayiət olunur.
- İersinialar mədəyə düşür - kataral-eroziv gastroduodenit verə bilər.
- Əsasən qalça bağırsağın distal hissəsi, kor bağırsaq və yoğun bağırsağın başlanğıcı zədələndird - kəskin iltihabi proses baş verir.
- Mədə-bağırsağın zədələnməsi qarında -əsasən sağ qalça çuxurunda ağrılar, mədə bulanması, qusma, defekasiyanın tezləşməsi, bəzi hallarda profuz ishal qeyd edilir. Limfatik yollarla iersinialar mezenterial limfa düyünlərinə gətirilir.
- Müsariqə limfa düyünləri prosesin generalizə olunmasının qarşısını alan sədd rolunu oynayır. Bu özünü mezenterial limfadenitlə göstərir.

PATOGENEZİ

- Nazik bağırsağa düşən bakteriyalar qalça bağırsağın limfa aparatına daxil olur-terminal ileit törədir.
- Yersiniozlar limfa damarları ilə yayılaraq çöz l/düyünlərini zədələyib mezadedenitə səbəb olması mümkün
- Kor bağırsaq çıxıntısına daxil olaraq iltihaba uğrada – apendisitlə nəticələnə bilər

Submucosal macrophage	M cell
Dendritic cell	Microcolonies

PATOGENEZİ

- ❖ **Regionar limfa düyünlərinin müqaviməti kifayət qədər yüksək olduqda infeksiya proses məhdudlaşaraq xəstəliyin lokallaşmış formasını verir.**
- ❖ **Yüksək virulentliyə malik bakteriyalar və orqanizmin immunoloji fəallığının zəif olması bakteriyaların qana keçməsinə, müxtəlif daxili orqanlara yayılaraq prosesin yayılmasına səbəb olur**
- ❖ **Yayılmış formanın müxtəlif variantlarını təyin etmək olur:**
 - **iersinioz hepatiti,**
 - **meningiti,**
 - **pielonefriti,**
 - **pnevmoniyası və s.**
 - **Xəstələrin 1-3%-də iersinioz sepsisi inkişaf edə bilər.**

PATOGENEZİ

- **Orqanizmin immun cavabının ilkin zəncirini daxil olan törədicilərə qarşı faqositoz reaksiyası təşkil edir.**
- **Daxil olan bakteriyalar monositlər və neytrofillər tərəfindən məhv edilir. Xəstəlik inkişaf etmir.**
- **İmmunoloji mexanizm işə düşür və immunitet formalaşır.**
- **Faqositoz tamamlanmadıqda bakteriyalar tələf olmur, yayılaraq xəstəliyin inkişafına səbəb olur.**
- **Xəstəliyin 6-8-ci günündən etibarən antitellər - ilk öncə IgM, daha sonralar, xəstəliyin II-III həftəsindən IgG meydana çıxır.**
- **Xəstəlikdən tam sağalmadan sonra 2-3 ay müddətində antitellərin titri getdikcə azalır.**

PATOMORFOLOJİ DƏYİŞİKLİKLƏR

- Mezenterial limfa düyünlərinin hiperemiyası, hiperplaziyası, qaraciyərin, dalağın böyüməsi qeyd edilir.
- Nazik bağırsağın terminal hissəsində, 15-100 sm-dək olan məsafədə iltihab – terminal ileit
- Bəzən kor bağırsağ çıxıntısının selikli qişasında xorali-nekrotik proses, kataral iltihabdan tutmuş, fleqmanoz prosesə qədər dəyişikliklər ola bilər.
- Qalça bağırsağın selikli qişasında hemorragik ödem və nekroz
- Mezenterial limfa düyünlərinin, qaraciyərin, dalağın böyüməsi ilə birlikdə çoxlu sayda xırda nekrotik ocaqlar və ya abseslər aşkar edilir.

KLİNİKASI

- **İnkubasion dövr: 12-15 saatdan 2-3, bəzən 6 günə çatır**
- **Xəstəlik adətən prodromal dövr olmadan kəskin başlayır**
- **Üşütmə, baş ağrısı, halsızlıq, boğazda qıcıqlanma qeyd edilir**
- **T-ur subfebril, bəzən 39-40°C-dək yüksəlir.**
- **Qarında tutma şəklində ağrılar - sancılar olur.**
- **Ağrılar sağ qalça çuxurunda, göbək ətrafında, epigastral nahiyədə lokallaşa və ya bütün qarına yayılmış ola bilər.**
- **8-24 saatdan sonra mədə bulanması, qusma və ishal qoşulur.**
- **Dəri quru olur, bəzən xırda, nöqtə və ya ləkə şəklində səpgilər meydana çıxır.**
- **Səpgilər çəkiləndə qabıqlanma verə bilər.**

KLİNİKASI

Bir neçə klinik formasını ayırd etmək olar

➤ **yerli – gastrointestinal:**

- gastroenteritik, enlerokolitik, gastroenterokolitik formalar.
- Bəzi müəlliflər bura mezadeniti, terminal ileiti, kəskin apperidisi də aid edirlər

➤ **yayılmış - generalizə olunmuş formalar.**

- Yayılmış formasında septiki, septiko-piemi və qarışıq variantları göstərilir.
- sarılıqlı, artrik, miokardit, səngilərlə gedən variantları da mümkündür.

❖ bir sıra müəlliflər II-li ocaqlı formaları ayıraraq artrik, sarılıqlı, səngilərlə gedən, düyünlü eritema, miokardil və s. formaları ora aid

İersiniozun kliniki təsnifatı

Formaları	Kliniki variantlar	Ağırlığına görə	Gediinə görə
Qastrointestinal forma	Qastroenterit Enterokolit Qastroenterokolit	Ağır	Silinmiş
Abdominal forma	Mezenterial limfadenit Terminal ileit Kəskin appendisit	Orta ağır	Uzun sürən
Yayılmış forma	Septiki Septiko-piemik Qarışıq	Yüngül	Xroniki
II-li ocaqlı forma	Artritlər Düyünlü eritema Miokardit Reyter sindromu və s.		

Qastrointestinal forma.

- **Daha çox rast gəlinən formadır.**
- **Bütün xəstələnmə hallarının 70%-i bu formanın payına düşür.**
- **Xəstəlik kəskin başlayır. Temperatur 38-39°C-dək yüksəlir**
- **Baş ağrısı, halsızlıq, yuxusuzluq, anoreksiya, üşütmə olur.**
- **İntoksikasiya ilə bərabər mədə-bağırsaq pozğunluqları meydana çıxır.**
- **Qarında tutmaşəkilli ağrılar, mədə bulanması, qusma, ishal baş verir.**
- **Nəcis duru, xoşa gəlməz iyli, bəzən selikli, qanla qarışıq olur.**
- **Defekasiyanın sayı 2-15 dəfəyə çata bilər.**

Sarıqlı forma - 2-5% hallarda qeyd edilir.

- Qatroentrokolitik forma ilə eyni vaxtda ya bağırsaq poz-dan 2-3 gün sonra inkişaf edir.
- Qaraciyərin zədələnməsi əlamətləri ön plana çıxır, hepatit inkişaf edir.
- Sağ qabırğa altında ağrı, ağrılıq olur Dəri və sklerada sarılıq meydana çıxır. Sidiyin rənginin tündləşməsi, nəcisin rəngsizləşməsi qeyd edilir.
- Q/ciyər böyüyür, funksional sınaqlar - bilirubinin, transaminaz. miqdarı artır.
- Hepatit əlamətləri 14-16 günədək qalır. Q/ciyərin ölçüləri 3-4 həftyə norma-r

Səpgilərlə gedən forma.

- İntoksikasiya və ekzantema ilə xarakterizə olunur.
- Səpgilər övrə, nöqtə şəkində, xırda və iri ləkələr formasında ola bilər.
- Səpgilər 2-5 gün davam edir, qaşınma olmur, sonradan heç bir iz qoymur. Bəzən isə qabıqlanma olur.

Artritik forma

- Qızdırma, intoksikasiya və oynaqalarda olan güclü ağrılarla keçir.
- Əsas şikayəti oynaqalarda olan ağrılardır.
- Daha çox diz, dirsək, bilək, əl və ayaq barmaqlarının xırda oynaqaları zədələnmir.
- Bəzən isə prosesə bud-çanaq oynaqı, onurğanın boyun şöbəsi də qoşulur.
- Xəstəlik bir neçə gündən, 4-12 ayadək çəkir.
- Proses residivləşib tendovaginit, sarkoileit, spondilitlə ağırlaşma bilər.

SEPTİKİ FORMA

- **Uşaqlar, yaşlılar, diabet, qan xəstəliyi olanlarda, immunodepressantlarla müalicə olunanlarda rast gəlinir.**
- **Üşütmə-qızdırma**
- **Qaraciyər və dalağın böyüməsi**
- **Urtikar, makulopapulyoz səpgilər xarakterikdir.**
- **Qanda neytrofilli leykositoz, çubuqnüvəlilərə meyillik, EÇS 20-60-80 mm/saat-dək yüksəlir, eozinofiliya qeyd edilir.**
- **Dalğavari, uzun sürən (3-4ay) gedişi var**
- **Residivlər və ağırlaşmalarla keçə bilər.**

Ağırlaşması

- Daha çox xəstəliyin II-III həftəsində müşahidə edilir.
- Allergik ekzantema(övrə, düyünlü eritema), kvinke ödemi, artritlər
- İiri oynaqqlar daha çox zədələninir
- Miokardit, uretrit, konyuktivit, appendisit və s
- **Bakteriyagəzdirənlik:**
 - kəskin
 - uzunmüddətli
 - xroniki olur

DİAQNOZU

- İersiniozun kliniki diaqnozu adətən çətinlik törədir.
- Kəskin başlama, intoksikasiya, qızdırma, kəskin gastroenterokolit əlamətləri ekzantema, artrit, sarılıq və digər əlamətlərlə birlikdə müşahidə edilməsi
- Epidemioloji-anamnestik məlumatlar
- Diaqnoz laborator müayinə üsulları ilə dəqiqləşdirilir.
- **Əsasən bakterioloji müayinə aparılır:** nəcis, sidik, qan, likvor, anginoz formada əsnəkdən yaxma və s. patoloji material götürülüb əkilir.
- **Seroloji müayinə:** AR, DoHAR, LAR, İFM tətbiq edilir.
- Diaqnostik titr AR üçün 1:80, DoHAR üçün 1:160 və daha yüksək hesab edilir.
- Titrin dinamikada artması diaqnozu təsdiqləyir.

DİFFERENSİAL DİAQNOZ

- Müxtəlif bağırsaq infeksiyaları
- Yalançı vərəm
- Appendisit
- Bruselloz
- Müxtəlif etiologiyalı sepsislər
- Oynaq xəstəlikləri
- Skarlatina və s.

MÜALİCƏ

ETİOLOJİ

- Antibiotiklər – sulfanilamidlər, sefalosporinlər, aminoqlikozidlər
- Yüngül gedişdə 5-7gün, ağır 14 günədək

PATOGENETİK

- ⑩ Dezintoksikasiyaedcilər.
- ⑩ Poliion məhlullar (Xolosol, Disol və s.)
- ⑩ Qeyri-steroid iltihab əleyhinə preparatlar
- ⑩ Septiki formalarda – immun nizamlayıcı preparatlar
- ⑩ Kompleks vitaminlər
- Sakitləşdiricilər
- ⑩ Antihistaminlər
- ⑩ **Abdominal variantlarda – cərrahi müdaxilə**

PROFİLAKTİKA

- *Sanitar–veteriner , sanitar-gigiyenik və epidemiya əleyhinə tədbirlər*
- *Sanitar veterinar: iersiniozun ev heyvanları və quşlar arasında yayılmasının qarşısının alınmasına , həmçinin ət-süd kombinatlarında sanitar rejimin gözlənməsinə yönəldilir.*
- *Sanitar–gigiyenik: ərzaq məhsullarının daşınması, saxlanması, istehsalı zamanı çirklənməsinin qarşısının alınmasına yönəldilir.*
- *Sporadik xəstələnmələr və epidemik alovlanmalar zamanı infeksiya mənbəyinin və yoluxma yolunun aşkar edilməsi, şübhəli qidaların, qusuntu kütləsi, mədə yuyuntusu, qan, nəcisin bakterioloji müayinəsi*
- *Xəstələr klinik və epidemioloji göstəricilərə əsaslanaraq təcrid edilməsi*
- *Xəstələr hospitalizə edildikdən sonra infeksiya ocağında 1 həftə müddətində müşahidə*
- *Qida müəssisələrində işləyənlər və onlara bərabər tutulan şəxslər bir dəfəlik bakterioloji müayinədən keçirilirlər.*
- *Rekonvalesentlərin evə yazılması və sonrakı müşahidə qaydalarına ciddi riayət edilməlidir.*
- *Xəstəxana daxili epidemik alovlanmalar zamanı xüsusi təlimatlarla nəzərdə tutulan iş rejimi həyata keçirilir.*